

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА
ТРАНСФОРМАЦІЮ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ
УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студент 471 групи
Спеціальності 051 економіка
Освітньо-професійної програми
“Економіка
Пащенко Михайло Сергійович
Керівник: д.е.н., професор Ушкаренко
Ю.В.
Рецензент: директор ТОВ “Моноліт-ВВ”
Мунтян В.М

Івано-Франківськ, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	6
1.1. Сутність та значення міжнародної трудової міграції.....	6
1.2. Види міжнародної трудової міграції.....	12
1.3. Методичні засади аналізу трудової міграції	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ ТА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ КРАЇНИ.....	22
2.1. Причини трудової міграції.....	22
2.2. Оцінка масштабів трудової міграції.....	25
2.3. Соціально-економічні наслідки міграційних процесів	30
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	35
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Питання впливу міграції на економіку та соціальну сферу країни є дуже актуальним у наш час. Повномасштабне вторгнення Росії обернулося для нашої країни припиненням діяльності сотень підприємств, що давали робочі місця тисячам наших співвітчизників. Це призвело до зростання безробіття в країні, що змусило багатьох людей шукати роботу за кордоном.

Окрім того, війна призвела до масової евакуації населення з територій активних бойових дій, що також має наслідки для трудового ринку та економіки загалом.

Суттєвий вплив має трудова міграція й на соціальну сферу нашої держави, зокрема на склад населення, культурні зміни та інтеграцію мігрантів у суспільство. Відповідно, міграційна політика стає дедалі важливішою для нашої держави, особливо зараз.

Таким чином, *актуальність* питання впливу міграції на економіку та соціальну сферу країни полягає в вартості зрозуміти різні аспекти міграції та розробити ефективну міграційну політику для підтримки розвитку України.

Наразі постає потреба вже не стільки в попередженні трудової еміграції українців, спричиненої об'єктивною потребою врятувати життя та знайти надійний притулок, скільки започаткувати та розвивати проекти, направлені на успішну рееміграцію українського працездатного населення в Україну.

В останні роки тема міграції стає все більш актуальною серед економістів і стала предметом дослідження у значній кількості наукових праць, зокрема цю тему розглядали: К. Богомолва [1], Н. Бортник [2], О.Валевський [3; 15], А. Головка [3], С. Єсімов [2], Р. Жук [9], Н. Колпаченко [1], О. Кваша [7], О. Кислицина [8], І. Кравченко [9], О. Лагуніна [11], М.Малиха [12], Н. Мороз [2], А. Надточій [13], В. Потапенко [15], О.Смігунова [1], Є. Срібна [16], Н. Ступницька [16], В. Ступницький [16], О.Хитра [22], Л. Чистоклетов [22], Н. Шульга [24], S. Collinson [26], E.Ravenstein [28] та ін. Водночас, незважаючи на значну кількість робіт з

питань міграції, сучасна політична, економічна та соціальна ситуація в країні потребує пошуку нової оптимальної моделі та ефективних шляхів її забезпечення як окремого напрямку, який недостатньо розроблений у науковій літературі.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у визначенні теоретичних та практичних засад впливу міграції на економіку та соціальну сферу України, а також формування рекомендацій щодо вдосконалення міграційної політики в Україні.

Згідно з поставленою метою визначаємо такі основні завдання кваліфікаційної роботи:

1. Розглянути сутність та значення міжнародної трудової міграції.
2. Вивчити види міжнародної трудової міграції.
3. Дослідити методичні засади аналізу трудової міграції.
4. Вивчити причини трудової міграції
5. Оцінити масштаби трудової міграції.
6. Дослідити соціально-економічні наслідки міграційних процесів.
7. Обґрунтувати шляхи вдосконалення міграційної політики в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

Об'єктом дослідження є міграційні процеси.

Предметом дослідження є особливості розвитку процесів в Україні.

Методологія дослідження. У роботі використано теоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, які займаються темою трудової міграції.

У дослідженні використано матеріали Державної служби статистики України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Міжнародної організації з міграції, статистичної служби Європейського Союзу та національних і міжнародних аналітичних агентств. написання роботи.

Для проведення дослідження були використані загальноновизнані наукові методи, такі як порівняння (для зіставлення динаміки міграційних процесів), вимірювання (для визначення чисельного значення міграційних процесів), групування (для проведення різних класифікацій по темі дослідження), графічне зображення (для ілюстрації показників), аналіз (для аналізу основних показників міграції), прогнозування (для передбачення викликів, пов'язаних з вдосконаленням міграційної політики в Україні), узагальнення (для формулювання висновків).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 45 сторінках. Робота містить 11 рисунків, 1 таблицю та 1 додаток на 1 сторінці. Список використаних джерел нараховує 28 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Сутність та значення міжнародної трудової міграції

У сучасному світі поняття міграції набуває значного поширення. Завдяки охопленню глобалізацією усіх сфер людського життя, поглибленню взаємодії між окремими країнами та націями, розвитку технологій та діджиталізації процесів, що пов'язані з документообігом, полегшується переміщення осіб між державами.

Окрім того, багато людей у пошуках кращих доходів виїжджають на заробітки в інші країни, інколи й навіть на інші континенти.

Міграція населення загалом сягає XVIII-XIX ст. В основному це пов'язано з великими географічними відкриттями. Населення переселилося в нові райони і знайшло там усі умови життя. Кожна наступна хвиля міграції мала певні причини та наслідки.

У 1885 році англійський вчений Ернст Равенштейн в своїй праці «Закони міграції» ввів поняття міграції у наукове середовище. Він трактував міграцію як безперервний процес переміщення людей, що відбувається крок за кроком у напрямку або дисперсії, або абсорбції. У основному, цей процес спровокований економічними чинниками. З того часу поняття міграції отримало значний розвиток та використовується для опису різноманітних процесів переміщення людей [28].

На сьогодні існує багато поглядів на трактування терміну «міграція». Загалом визначення міграції окреслено терміном «переселення», однак деталі визначення цього терміну у різних дослідників різняться. Так, наприклад, В. Шелюк зазначав, що міграція – це «поняття, яке відображає соціально-економічні та демографічні процеси, сукупність переміщень людей між країнами, регіонами однієї країни, різними типами поселень та іншими видами переміщень» [23, с. 46–47].

О. Кваша зазначає, що міграція – це «переміщення особи, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць держави (внутрішня міграція) [7, с. 237].

На думку М. Малихи міграція – це «процес пересування або через міжнародний кордон, або всередині країни, що охоплює будь-який тип переміщення людей, незалежно від причин [12, с. 17].

О. Лагуніна зазначає, що міграція – це «процес організованого або стихійного переміщення населення з однієї країни в іншу на термін більше року, обумовлене характером розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, дією економічних законів» [11, с. 8]

І. Танчин акцентує на тому, що міграція – це «процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп: переміщення в інший регіон країни або в іншу країну. Міграцією є також переїзд для проживання із села в місто і – навпаки [17, с. 39].

Значимим є той факт, що термін «міграція» не визначений у межах законодавства України. Однак, в Україні існують законодавчі акти, які регулюють різні аспекти міграції, такі як імміграція, еміграція, трудова міграція, біженці тощо.

Наприклад, Закон України «Про імміграцію» встановлює порядок в'їзду, виїзду та перебування іноземців та осіб без громадянства на території України з метою імміграції [6]. Закон України «Про зайнятість населення» містить положення щодо зовнішньої трудової міграції, а також правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які працюють в Україні. Крім того, Україна має законодавство, яке регулює біженців та їх права..

Отже, під міграцією дослідники розуміють переміщення населення, що викликане чинниками внутрішнього і зовнішнього характеру, серед яких виділяють:

1. Економічні чинники можуть включати заробітну плату, рівень безробіття, можливості знайти роботу в іншому місці, рівень розвитку

галузей економіки тощо. Наприклад, високі заробітні плати або можливості отримати більш високу зарплату в іншому місці можуть стимулювати людей до міграції.

2. Соціальні чинники можуть включати релігійні чи культурні зв'язки, родинні зв'язки, рівень життя та комфорту, доступ до освіти, охорони здоров'я тощо. Наприклад, люди можуть переїжджати до країн з вищим рівнем життя, більшими можливостями для отримання освіти та здоров'я.

3. Політичні чинники можуть включати рівень стабільності та безпеки в країні, права та свободи людини, політичну ситуацію тощо. Наприклад, люди можуть переїжджати до країн з вищим рівнем стабільності та безпеки, більшими правами та свободами.

4. Культурні чинники можуть включати мову, релігію, традиції, культурні цінності та інші аспекти культури, які можуть бути важливими для людей. Наприклад, іммігранти можуть шукати країни, де їх мова та культура мають визнання та повагу.

5. Екологічні чинники можуть включати клімат, стан навколишнього середовища, рівень природних катастроф та інші фактори, які можуть вплинути на якість життя та здоров'я людей. Наприклад, зміна клімату та природні катастрофи можуть змушувати людей шукати безпечніші місця для життя.

В переважній більшості, головна причина міграції – це пошук благополучного життя (пошук матеріального комфорту та безпеки).

Український дослідник Н. Шульга виділяє 8 чинників міграції (рис. 1.1).

А. Надточій віддає пріоритет економічним чинникам – сумі вигід на новому місці роботи з урахуванням витрат на міграцію, витрат часу і ставки дисконтування [13, с. 109]. Але при вивченні міграційних процесів досліднику необхідне також врахування наступних факторів:

- віку мігрантів;
- їх сімейного стану;
- моральних витрат;

- недосконалості інформації про нове місце проживання або роботи;
- відстані або витрат на подолання відстані;
- інституційних бар'єрів зайнятості;
- вірогідності знаходження нового місця роботи на новому місці проживання.

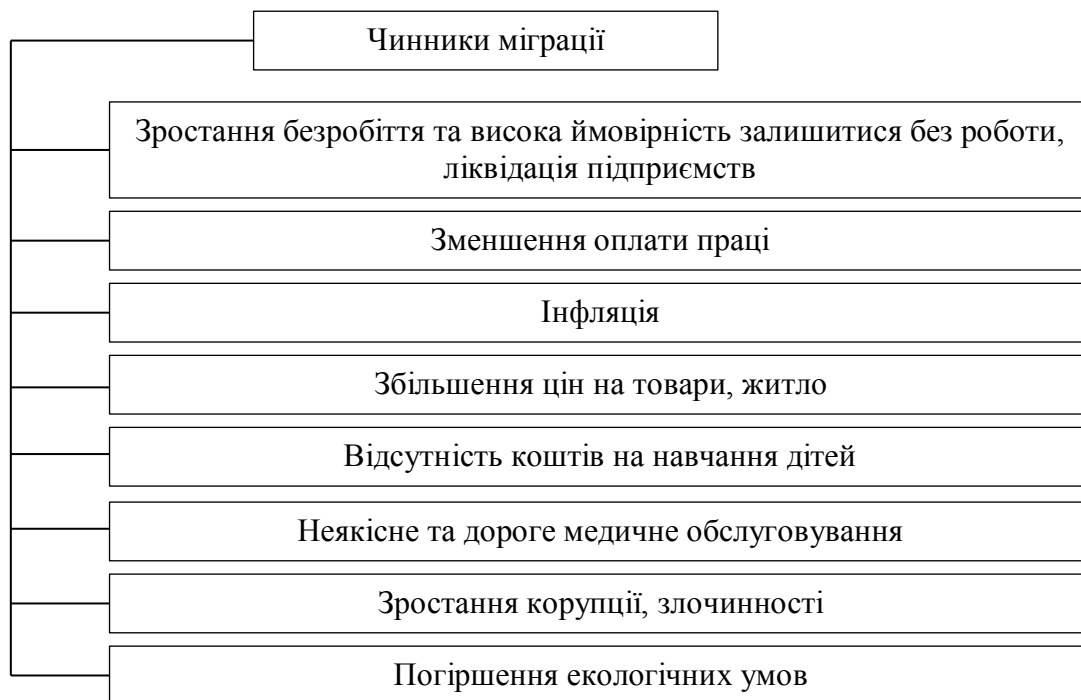

Рис.1.1. Чинники міграції

Джерело: складено за даними [24, с. 241–242]

Також розрізняють чинники у відповідності до їх ролі у стимулюванні міграційного процесу. Так, В. Потапенко, виділяє:

1. «Позитивні» (притягають населення) та «негативні» (збільшують відтік населення).
2. Чинники-каталізатори (прискорюють процес міграції) та чинники-інгібітори (сповільнюють процес міграції) [15, с. 29–30].

Англійський учений Е. Равенштайн розробив теорію чинників «притягування-виштовхування», в якій проаналізував результати перепису населення в Англії та Уельсі та сформулював у 1889 р. «Закони міграції населення». У своєму дослідженні Е. Равенштайн пояснив теорію «притягування-виштовхування», яка відображає два основні чинники, що

впливають на рішення людей про міграцію. Згідно з цією теорією, існують певні фактори, які притягують людей до переїзду в іншу країну, а також інші фактори, які виштовхують людей з їхніх домівок.

Фактори притягування можуть включати наявність робочих місць, можливості для покращення якості життя, наявність більш розвинутої інфраструктури, доступність освіти та охорони здоров'я, культурну та мовну близькість та інші чинники, які можуть зробити переїзд більш привабливим [28, с. 27].

Фактори виштовхування можуть включати економічну нестабільність, бідність, війну, конфлікти, природні катастрофи, політичну нестабільність, наявність кримінальної активності та інші негативні фактори, які змушують людей шукати безпечніші та більш стабільні місця для життя [28, с. 27].

На думку групи вчених у складі Н. Бортник, С. Єсімова та Н. Мороз, міграційний процес складається з певних стадій:

1. Перша стадія відображає потенційну готовність населення до переміщення, що залежить від територіальної рухливості. Цей чинник включає в себе такі фактори, як наявність вільних робочих місць, рівень заробітної плати, економічний розвиток регіону, якість життя, доступність житла та інші. В цілому, ця стадія відображає можливості для міграції та готовність населення скористатись цими можливостями.

2. На другій стадії реалізується сам процес міграції – люди переселяються з одного місця на інше. Це може бути як внутрішня міграція в межах країни, так і міжнародна міграція. На цій стадії важливою є роль різних чинників, які впливають на прийняття рішення про переїзд, таких як соціально-економічні умови, політична ситуація, освітня та робоча можливості тощо.

3. Третя стадія міграційного процесу – це адаптація мігрантів до нових умов життя, включаючи культурну, соціальну та економічну адаптацію. На цій стадії мігранти стикаються з різними складнощами, такими як незнання мови, недостатня освіта, неадекватність ринку праці тощо. Адаптація може

займати різний час і залежить від багатьох факторів, таких як місце призначення, попередня підготовка та індивідуальні характеристики мігрантів [2, с. 68].

В рамках даного дослідження зазначимо, що сьогодні виділяють шість функцій міжнародної економічної міграції (рис.1.2).

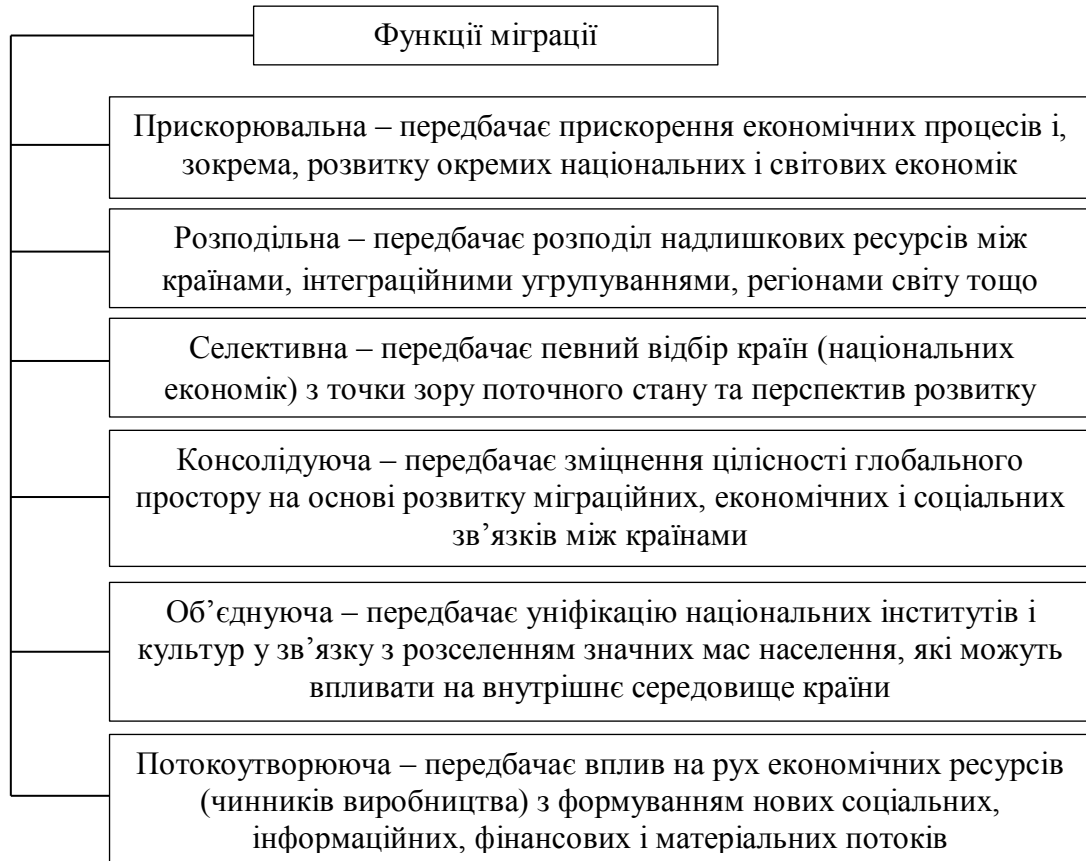

Рис.1.2. Функції міжнародної економічної міграції

Джерело: складено за даними [8]

Варто також зазначити, що про важливість міграції свідчить її вивчення не лише з економічної точки зору, а й із застосуванням соціологічного, демографічного, правового, психологічного, культурологічного та інших підходів.

Так, до прикладу, соціологічний підхід дозволяє вивчити соціальні наслідки міграції, зокрема зміни в структурі суспільства, соціальну мобільність, адаптацію мігрантів до нового соціокультурного середовища. Демографічний підхід дає змогу вивчити зміни в розміщенні та структурі

населення, народжуваність та смертність, що в свою чергу може впливати на демографічну ситуацію у різних країнах. Юридичний підхід дозволяє вивчити правові аспекти міграції, такі як імміграційні закони, процедури отримання віз та інших документів. Психологічний підхід дає змогу вивчити психологічні наслідки міграції, зокрема стрес та депресію, які можуть виникати у мігрантів. Культурологічний підхід дозволяє вивчити культурні наслідки міграції, зокрема збереження та трансформацію культурної спадщини мігрантів, зміни в культурних практиках та стереотипах. Врахування різноманітних підходів дозволяє отримати більш повне та глибше розуміння міграційного явища [2, с. 69].

Отже, міграції є складним і багатогранним явищем, викликаним різними причинами. Під міграцією дослідники розуміють переселення населення, викликане не тільки економічними причинами, а й політичною ситуацією в країні, екологічними катастрофами та збройними конфліктами.

В сучасному світі, внаслідок глобалізації, міграційні процеси стали більш інтенсивними та складними. Тому, вивчення міграції потребує багатоаспектного підходу та використання різноманітних дисциплін, таких як соціологія, демографія, юриспруденція, психологія, культурологія та інші.

Міжнародну трудову міграцію можна трактувати як процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу для працевлаштування на більш вигідних умовах.

1.2. Види міжнародної трудової міграції

Поняття міграції є настільки всеохоплююче, що вимагає широкої мережі визначень для детального диференціювання кожної ситуації. У наукових працях найчастіше використовуються характеристики, що відображають специфіку міграційних процесів

1. Зовнішня та внутрішня міграція:

– зовнішня міграція означає переміщення людей з однієї країни до іншої. Цей вид міграції може бути добровільним або вимушеним і може бути викликаний різними чинниками, такими як політична нестабільність, економічні умови, культурні та соціальні чинники;

– внутрішня міграція передбачає переміщення людей в межах однієї країни або регіону. Це може бути пов'язано зі зміною місця роботи, навчання або житла.

2. Вимушена та добровільна міграція:

– вимушена міграція відбувається через примусові обставини, такі як війна, насильство, конфлікти, екологічні катастрофи або інші природні чи соціальні кризи;

– добровільна міграція відбувається за власним бажанням і може бути пов'язана з отриманням нових можливостей, зміною місця проживання або ж у зв'язку з родинними чи культурними зв'язками.

3. Організована та неорганізована міграція:

– організована міграція зазвичай передбачає встановлення договорів між країнами або залучення міграційних агентств для забезпечення безпеки та зручності для мігрантів;

– неорганізована міграція може відбуватися відразу ж без встановлення попередніх контактів і може бути пов'язана зі злочинністю та ризиками для мігрантів.

4. Довготермінова та короткотермінова міграція:

– довготермінова міграція означає переселення людей на довший період, який може тривати від кількох місяців до кількох років. Цей вид міграції зазвичай пов'язаний з пошуком робочих місць або навчанням у вищих навчальних закладах. Довготермінова міграція може бути як внутрішньою, тобто в межах країни, так і зовнішньою – між країнами;

– короткотермінова міграція, натомість, є тимчасовим переселенням на короткий період, який може тривати від декількох днів до кількох місяців.

Цей вид міграції зазвичай пов'язаний з туризмом, сезонною роботою, тимчасовим навчанням або лікуванням.

5. Зворотна та незворотна,

– зворотна міграція – це переселення людей з країни, куди вони раніше мігрували, назад до своєї країни походження. Цей тип міграції може бути добровільним або примусовим. Зворотна міграція може бути спричинена, наприклад, незадовільною роботою, культурними або мовними бар'єрами в країні-хостингу, економічною кризою та іншими чинниками;

– незворотна міграція – це переселення людей з однієї країни до іншої, з метою сталого проживання. Це може бути пов'язано з пошуком кращих робочих місць, економічними можливостями, політичними переслідуваннями або війнами. Цей тип міграції є довготривалим та може призвести до зміни місця проживання назавжди.

6. Сезонна та постійна.

– сезонна міграція – це переселення людей на певний час з метою виконання сезонних робіт, таких як збір врожаю, туризм, сезонна робота на будівництві та інше. Цей тип міграції може бути короткотерміновим, але повторюватись щорічно;

– постійна міграція – це переселення людей з однієї країни до іншої з метою сталого проживання. Постійна міграція зазвичай пов'язана з більш широкими соціально-економічними та політичними процесами. Люди можуть переїжджати на постійне проживання в іншу країну з різних причин, наприклад:

а) економічні можливості: люди можуть переїжджати в пошуках кращої роботи, вищої зарплати або кращих умов життя.

б) сімейні обставини: люди можуть переїхати до іншої країни, де живуть їхні близькі родичі або де можуть створити кращі умови для своєї родини.

в) політичні та соціальні обставини: люди можуть переїжджати в пошуках політичного притулку, безпеки або відчуття свободи.

г) культурні обставини: люди можуть переїжджати до іншої країни, де їхня культура або мова є домінуючими.

7. Маятникова – це переселення людей між двома місцями з метою використання переваг обох місць. Наприклад, люди можуть працювати в одному місці, а жити в іншому. Цей тип міграції може бути спричинений різницею у рівні життя, робочих умовах, доступності освіти та інших чинників

Варто розуміти, що кожен дослідник по-своєму підходить до класифікації видів міграції, має власну систему, яка є найбільш вдалою у контексті його дослідження. В Додатку А згрупована класифікація міграції залежно від різних змінних.

Крім того, С. Колінсон виділив ще чотири основні типи міграцій і, відповідно, мігрантів (рис. 1.3).

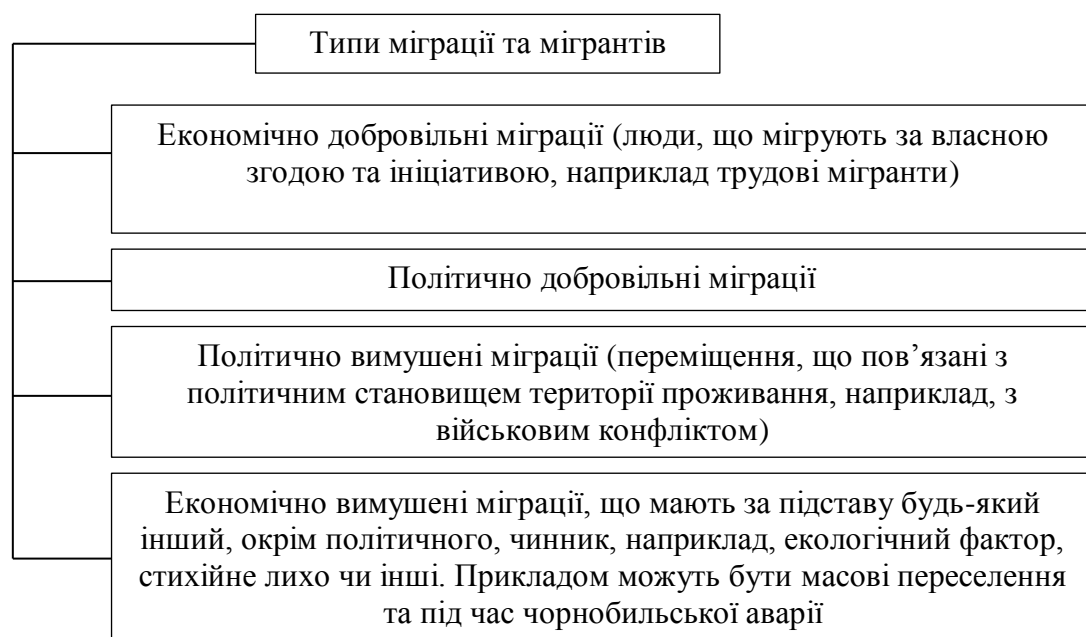

Рис.1.3. Типи міграції та мігрантів

Джерело: складено за даними [26, с. 2]

Ще одну типологію мігрантів надає Міжнародна Організація з Міграції (МОМ) – міжнародна міжурядова організація, що була створена в 1951 році з

метою сприяння безпечній, впорядкованій та регулярній міграції. Згідно з МОМ, визначено 5 основних типів мігрантів (рис.1.4).

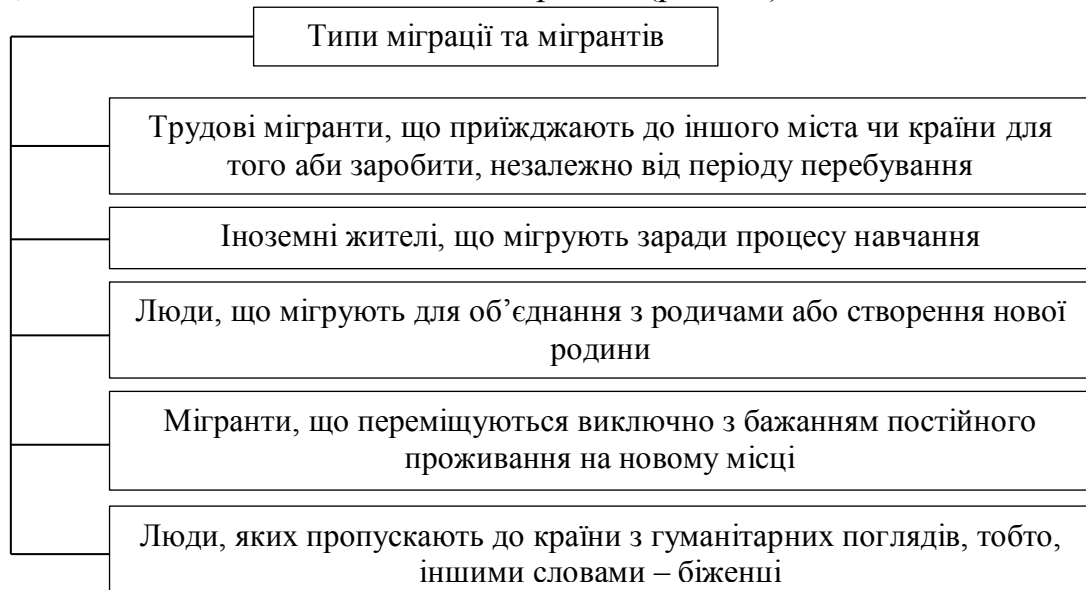

Рис.1.4. Типи міграції та мігрантів

Джерело: складено за даними [27]

На нашу думку характеристика міграції ООН не є повною, так як вона не враховує мігрантів, які переселяються проти своєї волі, наприклад, через примусове виселення або перевезення. Така міграція не дає людям можливості вибирати, а рішення про неї приймається вищою владою. Це може порушувати права та свободи людини, і такі мігранти часто не можуть оскаржувати своє переселення.

Варто відзначити, що нині існує три основних види таких мігрантів (рис.1.5).

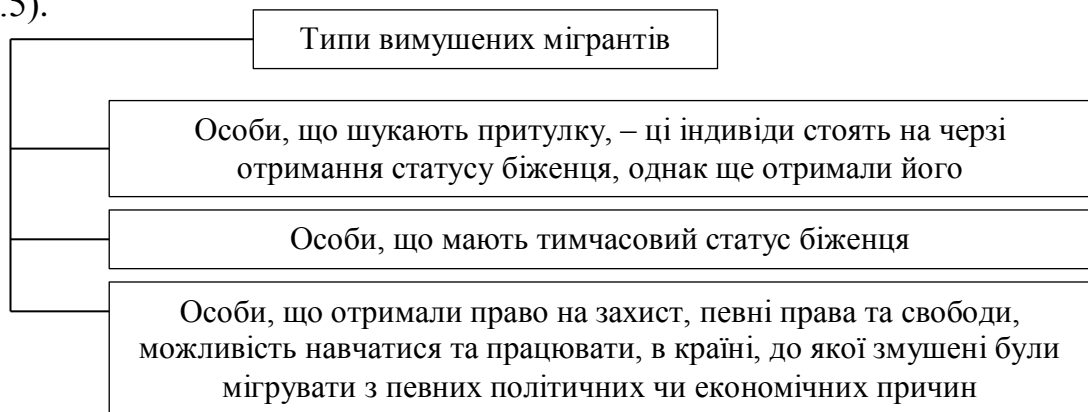

Рис.1.5. Типи вимушених мігрантів

Джерело: складено за даними [24, с. 243]

Важливо розуміти, що людина може мати один із статусів вимушеного переселенця, не маючи громадянства.

Невід'ємною характеристикою є також правовий статус мігранта, відповідно до якого мігрантів поділяють на:

1. Легальних. Сюди відносять тих, хто перебуває в країні законно, тобто має відповідні дозволи та візи.

2. Нелегальні мігранти, навпаки, перебувають в країні незаконно, без необхідних дозволів та віз.

3. Напівлегальні. Такими мігрантами можна вважати тих, хто перебуває в країні з відповідними документами, але з деякими порушеннями правил перебування (наприклад, з простроченою візою). Відзначимо, що напівлегальна міграція не завжди виділяється науковцями, бо може бути віднесена до нелегальної [22, с. 184].

В останні роки все більш поширеною стає трудова міграція, яка має різні причини, включаючи економічні, релігійні, політичні або військові. Однак, економічні причини є найважливішим фактором, так як брак фінансових можливостей змушує людей шукати кращих умов життя у більш розвинених країнах, де є можливість знайти роботу та покращити своє матеріальне становище.

Трудова міграція – це «переміщення працездатного населення з однієї держави в іншу більше року, викликане економічними та іншими причинами і може мати форму еміграції (виїзду) та імміграції (в'їзду)» [16, с. 152]. Трудова міграція призводить до збалансування заробітної плати в різних країнах. Це сприяє зростанню загального світового виробництва завдяки ефективному використанню трудових ресурсів та їх переміщенню через кордони.

Таким чином, науковці визначають різні види міграції, зосереджуючись переважно на причинах, які приводять людей до переїзду в іншу країну. Трудова міграція може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку країни, тому неможливо стверджувати однозначно, що

вона є лише поганим явищем. Щоб зрозуміти вплив трудової міграції на економіку, потрібно проаналізувати її характеристики та наслідки для країни, зокрема з точки зору використання робочої сили.

1.3. Методичні засади аналізу трудової міграції

Аналіз трудової міграції вимагає використання спеціалізованих методичних засад, які допоможуть отримати максимально точну та повну інформацію про мігрантів та їх трудову активність. Основні методи та інструменти аналізу трудової міграції згруповані в табл.1.1.

Таблиця 1.1

Основні методи та інструменти аналізу трудової міграції

№ п/п	Методи та інструменти	Характеристика
1.	Опитування та анкетування мігрантів	Цей метод дає змогу дізнатися більше про соціальні, економічні та культурні аспекти життя мігрантів, їх мотивації та досвіду працевлаштування
2.	Статистичний аналіз	Включає збір та аналіз статистичних даних про трудову міграцію, таких як кількість мігрантів, професії, заробітну плату, типи робіт тощо
3.	Аналіз ринку праці	Допомагає вивчити динаміку ринку праці в регіонах, куди прибувають мігранти, а також визначити попит на робочу силу та спеціальності, що вимагаються в цих регіонах
4.	Соціологічні дослідження	Цей метод дає змогу вивчити соціальні аспекти трудової міграції, такі як соціальна адаптація, проблеми адаптації, культурний контекст тощо
5.	Економічний аналіз	Допомагає вивчити економічні аспекти трудової міграції, такі як витрати на міграцію, вклад мігрантів у економіку, вплив міграції на розвиток ринку праці тощо
6.	Географічний аналіз	Допомагає вивчити географічні аспекти трудової міграції

Джерело: складено за даними [24, с. 243]

Зазначимо, що показники аналізу трудової міграції можна розділити на кілька груп:

1. Демографічні показники: стать, вік, освіта, сімейний стан тощо.
2. Економічні показники: заробітна плата, види праці, кількість годин роботи, ступінь професійної кваліфікації тощо.

3. Географічні показники: місце походження та місце призначення, відстань між ними, регіональна приналежність тощо.

4. Соціальні показники: мова, національність, релігія, культура тощо.

5. Юридичні показники: правовий статус мігрантів, дозволи на проживання та працевлаштування, умови праці, захист прав тощо.

6. Культурні показники: взаємодія мігрантів та місцевого населення, адаптація до нового середовища, культурні та соціальні звичаї тощо.

Аналіз цих показників дає змогу отримати повну картину трудової міграції та її впливу на різні аспекти життя відповідних країн та регіонів.

Важливу роль у вивченні трудової міграції грає статистика, так як надає об'єктивну інформацію про обсяги, напрямки та характер міграції, а також дає змогу проводити порівняльний аналіз різних років та країн.

Значення статистики для оцінювання трудової міграції полягає в наступному:

1. Визначення обсягів міграції: статистика надає інформацію про кількість та структуру трудових мігрантів, яка є важливою для оцінювання обсягів міграції. Наприклад, за допомогою статистики можна визначити кількість іноземних працівників в країні та їх розподіл за країнами походження.

2. Встановлення напрямків міграції: статистика дає змогу встановлювати основні напрямки міграції та розподіл мігрантів за регіонами та країнами. Це важлива інформація для розробки політики в галузі міграції та для прийняття рішень щодо залучення іноземної робочої сили.

3. Визначення характеру міграції: статистика дає змогу встановлювати характер трудової міграції, наприклад, добровільний або примусовий характер міграції, а також терміни перебування мігрантів в країні.

4. Порівняльний аналіз: статистика надає можливість проводити порівняльний аналіз динаміки міграції в різні роки та країни. Це дає змогу виявляти тенденції та проводити прогнозування подальшого розвитку міграційних процесів.

Щоб охарактеризувати нинішній стан міграційної політики, варто оцінити міграційні процеси. Для цього варто розрахувати міграційні показники, серед яких виділяють наступні [18]:

Для оцінки ефективності міграційної політики застосуємо такі формули.

1. Валова міграція (ВМ) – це сукупний обсяг міграції, включаючи як виїзди, так і в'їзди в країну впродовж певного періоду часу, який зазвичай оцінюється на рік.

$$BM = \Pi + B, \quad (1.1)$$

де, Π – масштаби прибуття населення;

B – масштаби вибуття населення.

2. Сальдо міграції (ΔM) характеризує зміну чисельності населення країни за рахунок міграційного руху, тобто відображає результативність міграційних процесів за певний період:

$$\Delta M = \Pi - B \quad (1.2)$$

Окремо визначаються показники інтенсивності міграційних процесів,

1. Коефіцієнти прибуття і вибуття.

Коефіцієнт прибуття характеризує чисельність прибулих на 1000 наявного населення в середньому за рік. Коефіцієнт вибуття характеризує чисельність вибулих на 1000 наявного населення в середньому за рік. Коефіцієнти прибуття (K_{Π}) і вибуття (K_B) подаються відповідно в такому вигляді:

$$K_{\Pi} = \frac{\Pi}{S} \times 1000 \quad \text{та} \quad K_B = \frac{B}{S} \times 1000, \quad (1.3)$$

де S – середньорічна чисельність наявного населення.

2. Коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту, рухомості, валової міграції (K_{MO}) запишеться так:

$$K_{mo} = \frac{П + B}{\bar{S}} \times 1000 \text{ або } K_{mo} = K_n + K_v \quad (1.4)$$

Даний коефіцієнт може мати як додатне, так і від'ємне значення, і характеризує у додатному значенні притік, а у від'ємному – відтік.

3. Коефіцієнт міграційного приросту чисельності населення, результативність міграції ($K_{мп}$) характеризує його інтенсивність і визначається так:

$$K_{мп} = \frac{П - B}{\bar{S}} \times 1000 \text{ або } K_{мп} = K_n - K_v \quad (1.5)$$

Також важливим показником є коефіцієнт ефективності міграції ($K_{эф}$), який використовується для визначення питомої ваги сальдо міграції в загальному міграційному обороті. Коефіцієнт ефективності міграцій визначає наскільки ефективні міграції для країни (більше нуля – ефективна, і навпаки):

$$K_{эф} = \frac{П - B}{П + B} \times 100\% \quad (1.6)$$

Завдяки цим показникам ми зможемо визначити стан міграційної політики.

Отже, аналіз трудової міграції є важливим інструментом для розуміння та управління міграційними процесами, що допомагає забезпечити сталість ринку праці та підтримувати економічний розвиток.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ ТА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ КРАЇНИ

2.1. Причини трудової міграції.

Вторгнення Росії на території суверенної України, хоч і є наразі найзначнішою, але не єдиною причиною міграції українців. Інші можливі мотиви міграції можна розділити на 6 основних груп.

1. Найбільш поширеною причиною трудової міграції є економічні фактори, які включають низькі заробітні плати, недостатню кількість робочих місць та економічну нестабільність. У більш розвинутих країнах, люди з низьким рівнем освіти та навичок можуть мати обмежені можливості для знайомства з новими технологіями та професійними навичками, що важливо для розвитку кар'єри. З цих причин, люди з малою кількістю знань та навичок можуть знаходити роботу за кордоном, де зарплати вищі, а можливості для розвитку професійної кар'єри більш широкі.

2. Політичні мотиви включають різного роду дискримінацію, від релігійної та расової до гендерної, невдоволення законодавством та політичною системою країни, політичні переслідування, проблему корупції, низький рівень соціального забезпечення, відсутність адаптації до інклюзивності, заборону гомосексуалізму, шлюбу, політичну нестабільність тощо.

3. Соціальні фактори можуть включати бажання належного життя, отримання кращої освіти, розвиток професійних навичок та кращі умови для виховання дітей. Наприклад, вища освіта в країні, в якій люди проживають, може бути дуже дорогим або обмеженим у своїх можливостях. Це може змусити людей переселятися до країн, де є кращі умови для отримання вищої освіти.

4. Екологічні катастрофи характеризуються забрудненням навколишнього середовища, повеннями, засухами.

5. Військові мотиви характеризують збройні конфлікти на території держави та передбачають евакуацію або повторну евакуацію з країни або всередині країни.

6. Серед інших мотивів автори називають етичні, релігійні та інші мотиви.

Основною причиною міжнародної економічної міграції населення є бажання отримати вищий рівень доходу, ніж працівник має на батьківщині, тобто підвищити рівень життя, отримати більш оплачувану роботу, а також подальший кар'єрний ріст (для висококваліфікованих працівників у галузях, які суттєво розвиваються останніми роками).

71% трудових мігрантів головною причиною міграції вказали низькі зарплати в Україні. Якщо основним мотивом працевлаштування за кордоном є значно вища заробітна плата, ніж в Україні, то основним ефектом трудової міграції є гроші, зароблені за кордоном. Згідно з даними Державної служби статистики України за 2021 рік, середня зарплата українського мігранта становила 818 доларів на місяць, тоді як середня зарплата в Україні була втричі нижчою [5]. Ключовим чинником різко помітного останнім часом стрімкого зростання трудової міграції українців до країн ЄС стало розширення можливостей виїзду на заробітки після запровадження безвізу та більша лояльність урядів нових країн ЄС до української трудової міграції. Останнє проявляється, зокрема, у стрімкому збільшенні квот і кількості виданих дозволів на роботу.

Слід зазначити, що актуальною проблемою є безробіття людей працездатного віку. Це соціальне явище, яке має такі наслідки на загально-соціальному рівні:

- бідність окремих груп населення;
- небажані міграції;
- зростання проявів асоціальної поведінки;
- поява радикальних субкультур;
- зростання конфліктності в суспільстві.

На рівні окремих громадян наслідки такі:

- обмеження можливостей індивіда (відчуття безпеки, свободи, впевненості в собі);
- деградація особистості внаслідок розриву соціальних зв'язків (відчуття непотрібності, безнадійності);
- депресивний стан (різні види залежностей, суїцидальні нахили);
- порушення сімейних відносин (сімейні сварки через втрату ролі годувальника).

Негативна політика української влади в останні роки у сфері зайнятості населення призвела до зменшення кількості вакансій, суперечливих вимог до якості роботи працівника та зростання кількості робочих місць з небезпечними умовами.

На особистому рівні причини безробіття можна визначити як:

- зниження рівня освіти;
- втрата високого рівня кваліфікації;
- відсутність ринкової мотивації (відсутність попиту);
- втеча кваліфікованих робітників із країни.

Питання безробіття стало особистою проблемою кожного працівника та держави загалом, що негативно позначається на добробуті суспільства в цілому. Сьогодні політика держави на ринку праці має бути направлена на зниження рівня безробіття – забезпечення працездатності всього працездатного населення.

Також для українців чинниками, що визначають процеси трудової міграції, є можливість самореалізації, отримання нових можливостей для розвитку та професійної кар'єри, а також воєнні дії на території України, яка також дала значний поштовх посиленню міграційних процесів. Зокрема, деякі українці вважають, що в Україні немає майбутнього, і хочуть переїхати до країни, яка дасть їм впевненість у майбутньому та шанс на гідне життя їх дітей. Саме ці негативні наслідки зумовлюють зростання міграції українців до інших країн у пошуках роботи та гідної оплати праці.

Отже, розглянути вище причини й призводять до зростання міграції українців до інших країн у пошуках роботи та гідної зарплати.

2.2. Оцінка масштабів трудової міграції

Оцінка масштабів трудової міграції завжди пов'язана зі значною ступенем невизначеності та недостатньою точністю, тому її слід розглядати як орієнтовну. Існує значна кількість незареєстрованих трудових мігрантів, які можуть нелегально працювати в інших країнах, а також велика кількість людей, які виїжджають за кордон з іншими метою, наприклад, здобуття освіти, підтримка родини або перебування у тимчасовому статусі.

Широкомасштабна збройна агресія РФ проти України та воєнні дії, розпочаті російськими військами 24 лютого 2022 р., призвели до загибелі й травмування цивільного населення в різних регіонах країни, знищення багатьох об'єктів критичної інфраструктури чи порушення їх функціонування, масових руйнувань цивільних об'єктів. Усе це та інші негативні наслідки воєнного вторгнення, своєю чергою, спричинили масштабну міграцію. За прогнозами Ради ЄС, унаслідок міграції чисельність населення України може скоротитися на 24–33%, що залежить від тривалості бойових дій та нестабільної роботи інфраструктури. За офіційними даними, з початку активної фази збройної агресії РФ кількість населення України зменшилася на 6,7 млн осіб. Змінилася статево-вікова структура населення, зокрема спостерігається скорочення частки молоді віком до 20 років та жінок продуктивного віку [5].

Серед основних видів міграції населення, які наразі спостерігаються в Україні, можна виокремити такі:

1. Міграція за кордон. Станом на 8 листопада 2022 р. понад 7,8 млн українських біженців були змушені залишити Україну, майже 4,7 млн з них отримали тимчасовий захист. Обсяги міграції перевищують усі показники за період незалежності України з 1991 р.

2. Внутрішні переміщення всередині країни. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), переміщення населення всередині України охопило близько 8 млн осіб.

3. Незаконне вивезення українських громадян до РФ. За даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), станом на вересень 2022 р. до РФ було переміщено 2,9 млн осіб та 9400 українських дітей. Як повідомляють російські ЗМІ, до РФ з України в'їхало понад 3,4 млн українців, серед них – 448 тис. дітей. За інформацією Радника – уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Д. Герасимчук, станом на червень 2022 р. з України на територію РФ, окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) та Білорусі було вивезено 234 тис. українських дітей [5].

4. Імміграція в Україну. Згідно з розрахунками демографів Україну очікує подальше скорочення загальної чисельності населення, зростання у його структурі частки етнічних українців та зменшення частки росіян, зростання кількості кримських татар, а також зростання частки мігрантів з Північного та Південного Кавказу, країн Азії, Африки. Станом на 30 вересня 2022 р. в Україні на обліку перебуває 304 167 іммігрантів; 187 389 – іноземців та осіб без громадянства (тимчасові) [5].

За прогнозами Ради ЄС, населення України внаслідок міграції може скоротитися на 24-33% в залежності від тривалості бойових дій і нестабільної роботи інфраструктури. Через війну за кордон виїхало понад 7,9 млн. українців [5].

Польща (46%), Росія (11%), Чехія (6%), Німеччина (5%), Італія (3%) і нещодавно Португалія, Іспанія, Греція, Кіпр та інші розвинені країни Західної Європи (рис. 2.1). Потік трудової міграції в цьому напрямку зумовлений насамперед близькістю кордонів і певною лояльністю місцевого законодавства до трудових мігрантів.

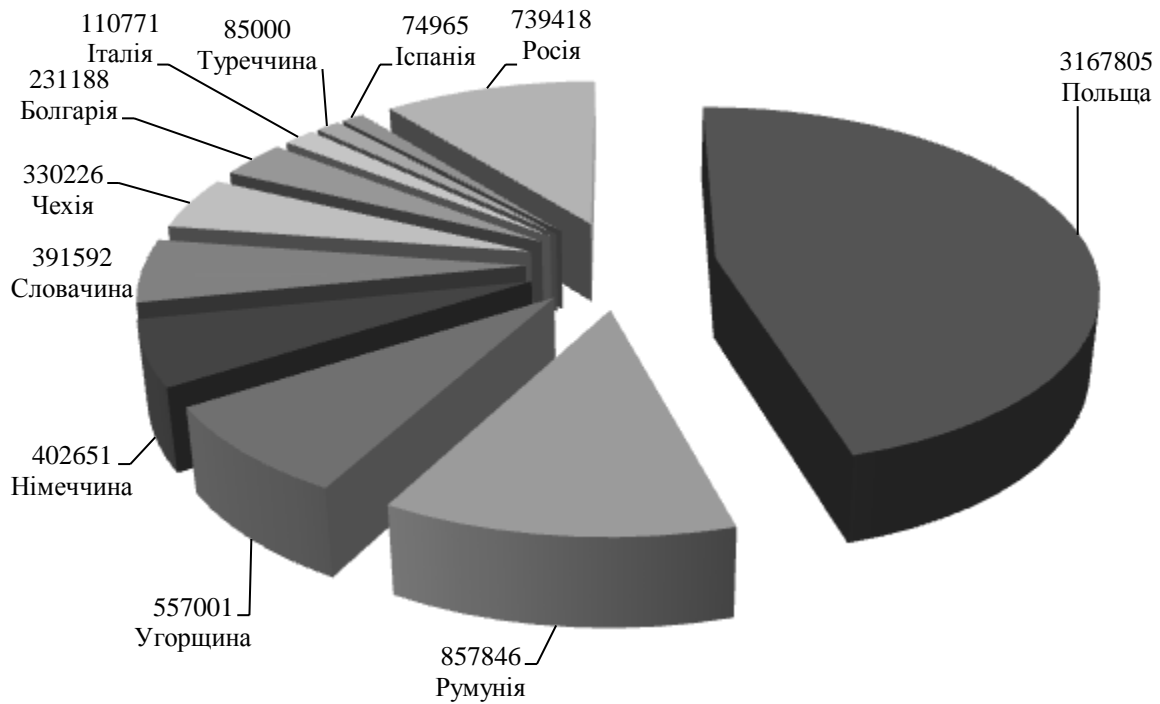

Рис. 2. Кількість вимушених мігрантів з України по країнах світу

Джерело: складено автором за [18]

Переважна більшість українських мігрантів – це люди працездатного віку:

- 30–39 років – 42%;
- 40–49 років – 29% [5].

Варто також відмітити, що 83% мігрантів мають вищу або незакінчену вищу освіту; 30% українських біженців – висококваліфіковані фахівці; 12% – кваліфіковані робітники; 14% – керівники підприємств або підрозділів; 14% – підприємці [5].

Згідно з результатами соціологічного опитування, більшість громадян України, які виїжджають за кордон, - люди працездатного віку: 30-39 років - 42%, 40-49 років - 29%; 83% респондентів мають вищу або незакінчену вищу освіту; 30% українських біженців – висококваліфіковані спеціалісти; 12% – кваліфіковані робітники; 14% – керівники підприємств або підрозділів, 14% – підприємці [5].

Більша половина українських мігрантів – це чоловіки, що загалом відповідає результатам попередніх обстежень (у 2001 році вони склали

69,2% мігрантів, у 2008 році – 62,3%, у 2012 році – 65,6%), але говорить про деяке зростання чоловічої міграції (рис.2.2).

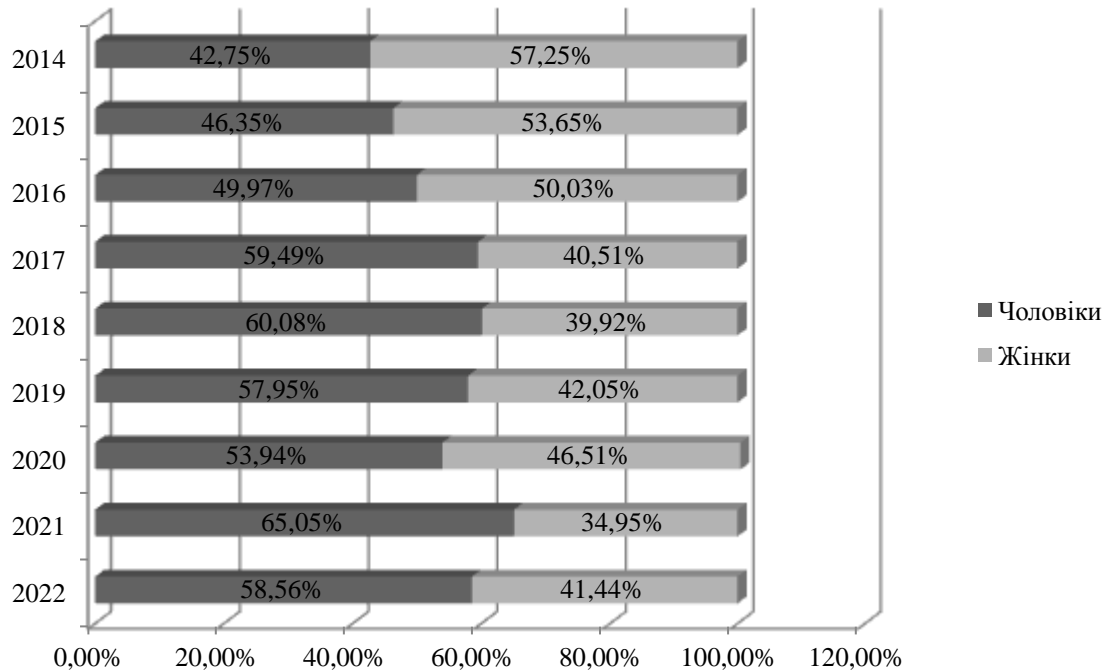

Рис.2.2. Статевая структура мігрантів з України у 2014–2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Це пояснюється тим, що трудові мігранти, швидше за все, отримають роботу, яка вимагає важкої низько кваліфікованої праці та значних зусиль. І якщо ще до 2015 року у складі трудових мігрантів переважали жінки (в основному – робота в Італії, а також робота в сільському господарстві в інших країнах, робота в готелях, кафе, ресторанах), то починаючи з 2016 року зростає міграція чоловіків (будівництво, заводи, склади тощо).

Аналізуючи вікову структуру мігрантів, зауважимо, що у 2022 році найбільш питому вагу в загальній структурі усіх мігрантів склали мігранти віком 20–24 роки (рис. 2.3).

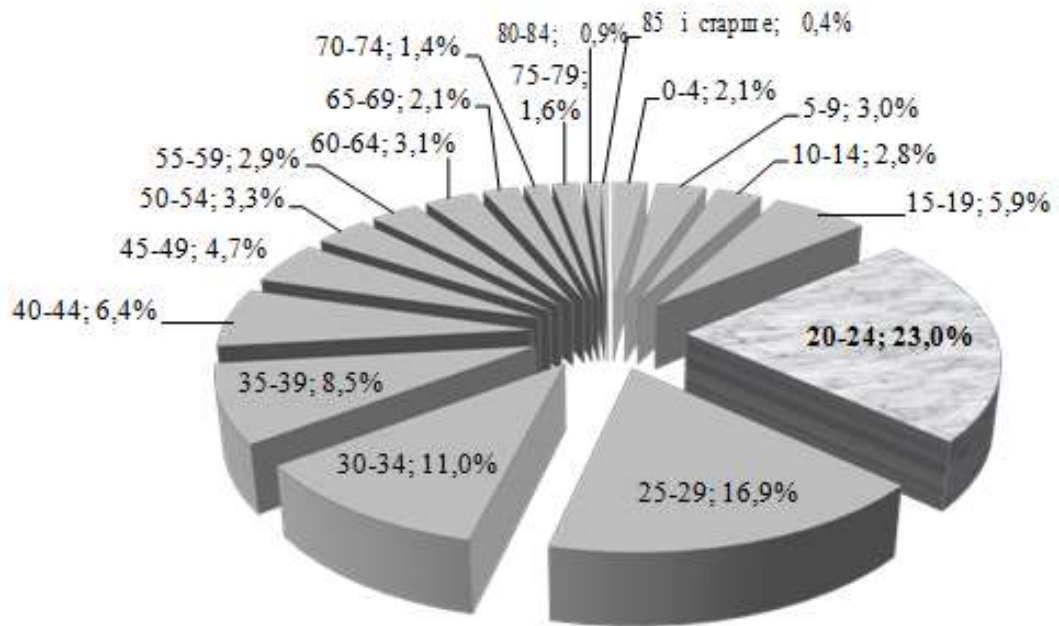

Рис. 2.3. Вікова структура мігрантів з України у 2022 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Така тенденція пов'язана з тим, що молодь, навіть з вищою освітою, не може знайти роботу в Україні без досвіду роботи. Мова не йде про роботу з високою зарплатою – знайти першу роботу після закінчення навчання вкрай важко. За останні роки також зросла кількість українців, які навчаються за кордоном (Польща, Чехія, Словаччина, Туреччина та ін.). Після закінчення навчання вони теж хочуть залишитися за кордоном, тому що там мають більше можливостей працевлаштуватися та зробити гарну кар'єру.

Слід зазначити, що основними сферами зайнятості трудових мігрантів є будівництво, сільське господарство, побут, торгівля та сфера послуг (зокрема готельне господарство). Проте за кордон виїжджають і науковці, викладачі, спеціалісти з медицини та вищих технологій, програмісти.

Наразі основною моделлю міграційної поведінки українців є тимчасові, циркулярні, тобто періодично повторювані економічні міграції. Майже половина мігрантів (48,5%) – це короткострокові трудові мігранти (до року). Тривалість більшості (57%) закордонних поїздок не перевищувала трьох місяців. Лише 8,3% трудових мігрантів були довгостроковими мігрантами

(понад 12 місяців). Також варто зазначити, що 46,1% мігрантів здійснювали кілька поїздок на рік, 5,9% їздили кілька разів на місяць, а 4,4% – щотижня. Поширеність короткотермінових поїздок за кордон свідчить про те, що центр життєвих інтересів мігрантів залишається в Україні [20].

2.3. Соціально-економічні наслідки міграційних процесів

Також важливо розуміти ефекти та наслідки міграційних процесів для України як країни-донора, так і у якості країни-реципієнта. Результати включають:

1. Набуття українцями іноземного досвіду та привнесення отриманих знань у розвиток України. Цей пункт стосується як закордонного навчання українських студентів, так і закордонних відряджень, спільних проектів з іноземцями. Такі процеси допомагають оптимізувати та модернізувати виробничі процеси, отримати вільний доступ до іноземних відкриттів чи досягнень, позитивно впливають на репутацію українців за кордоном, входження України до міжнародної спільноти. Також зменшується тиск на ринки праці через від'їзд частини надлишкової робочої сили.

2. Грошові перекази українців, які працюють або просто проживають за кордоном, а також надсилання в Україну інших цінностей чи речей домашнього вжитку, що збільшує сукупний ВВП від коштів, отриманих за кордоном. Зазначимо, що у 2021 році заробітчани надіслали в Україну понад 14 мільярдів доларів США, у середньому щомісяця надходило близько 1,2 мільярда доларів.

У період січень-лютий 2022 року обсяг переказів зріс на 11,3% та 5,5% відповідно. Потім обсяг коштів, перерахованих з-за кордону в Україну, почав зменшуватися порівняно з 2021 роком, найбільше скорочення припало на березень – мінус 18,8%. У квітні українці перерахували на батьківщину на 11,7% менше коштів, у травні – на 5,8%, у червні – на 9%, у липні – на 9,2%, у серпні – на 3,8%, у вересні – на 2,5%, у жовтні – на 6%, у листопаді – на

9,4% менше. Так, за січень-листопад українці переказали з-за кордону майже 12 млрд. доларів США, що на 5,8% менше порівняно з відповідним періодом 2021 року (рис. 2.4).

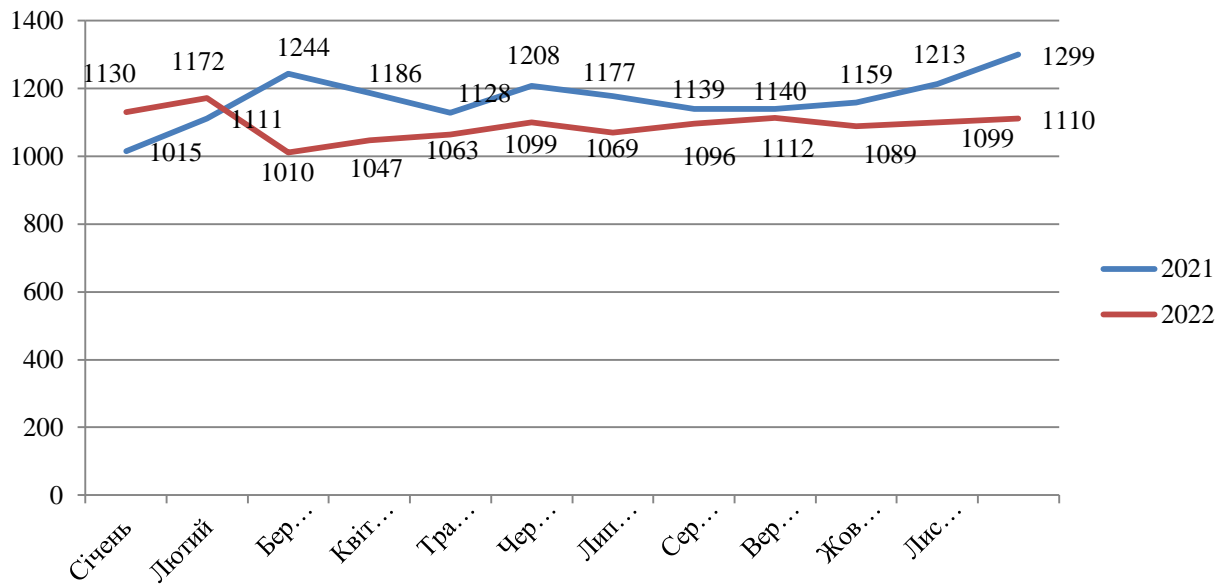

Рис.2.4. Перекази українських мігрантів у 2021-2022 роках [5]

Водночас, за даними НБУ, витрати українців за кордоном рекордно зростають. В 2021 році українці витратили 6,25 млрд. доларів, а минулого 2020 року лише у січні-жовтні – 16,2 млрд. (+208,6%) (рис.2.5).

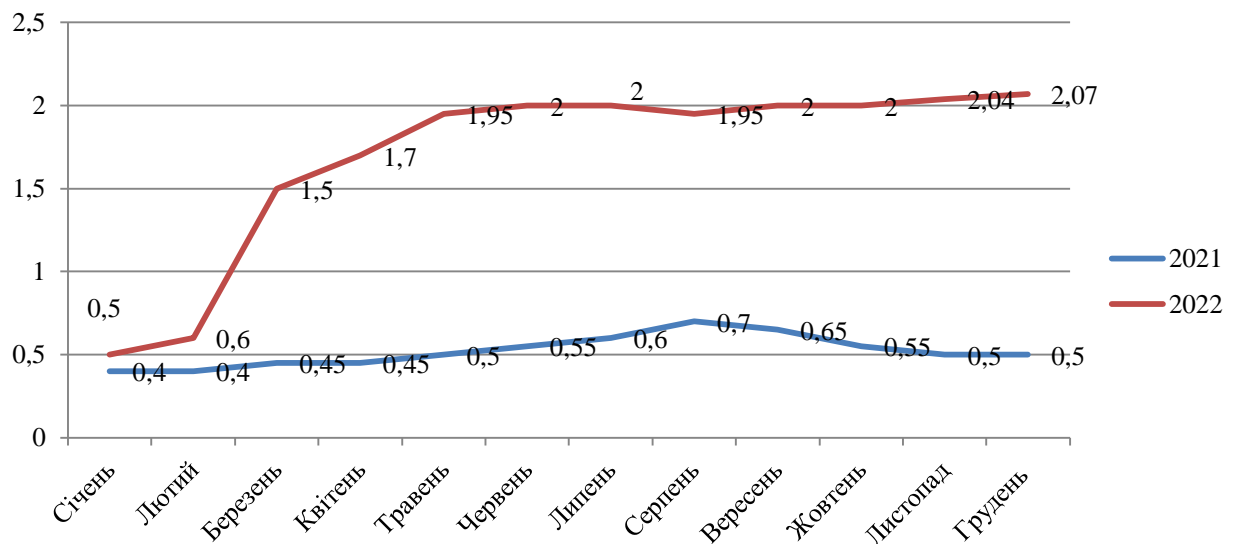

Рис.2.5. Витрати українських мігрантів за кордоном у 2021-2022 роках

[5]

Так, у березні 2022 року у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року витрати українських заробітчаних за кордоном виросли на 233,3% і склали 1,5 млрд. дол. США. У квітні 2022 року українці витратили 1,7 млрд. дол. (+277,8%), у травні – 1,95 млрд. дол. (+290%), у червні – 2 млрд. дол. (+263,6%), у липні – 2 млрд. дол. (+233,3%), у серпні – 1,95 млрд. дол. (+187,6%), у вересні – 2 млрд. дол. (+207,7%), у жовтні – 2 млрд. дол. (+263,6%) [5].

Загалом, за даними ПриватБанку, Польща є лідером серед країн, з яких українські мігранти надсилали кошти в Україну (3,68 млрд. доларів). Окрім того, значна сума коштів була перерахована з росії (1,23 млрд. доларів), Чехії (1,11 млрд. доларів), інших країн ЄС (7,85 млрд. доларів) і з країн СНД (1,36 млрд. доларів) [5]. Географічна структура грошових переказів мігрантів з України відображена на рис.2.6.

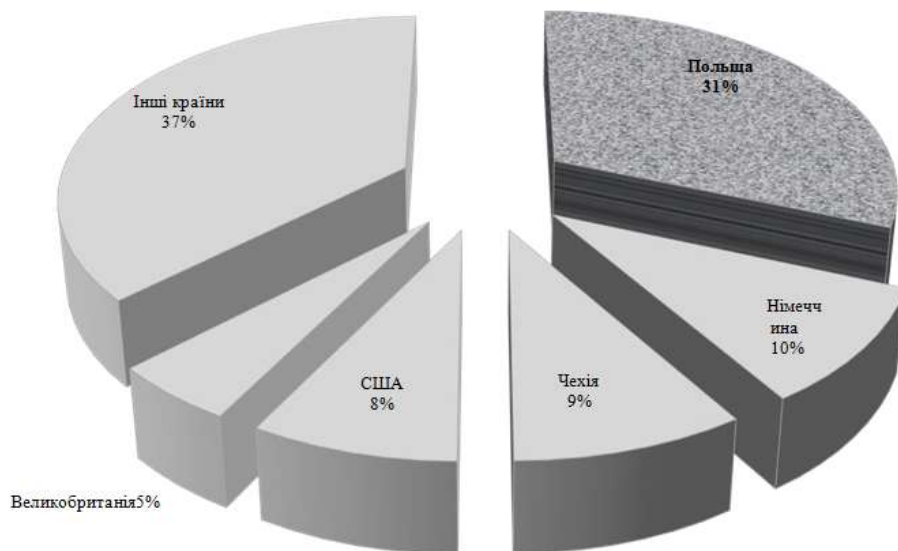

Рис. 2.6. Географічна структура переказів українських мігрантів у 2019 р. загалом, %

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Варто також зауважити, що гроші українських трудових мігрантів стали своєрідним «порятунком» для української економіки.

Отже, найпомітнішим позитивним фактором зовнішньої економічної міграції українців є те, що більша частина зароблених за кордоном коштів

повертається в Україну. Ці кошти підтримують курс національної валюти та фінансують споживання фінансують споживання домогосподарств.

Серед наслідків міграційних процесів в Україні відмітимо:

1. Вимивання інтелектуального людського капіталу та робочої сили. Так, до прикладу, при коефіцієнті відпливу з метою освітньої міграції 4,63, що є подібним до інших країн Європи, до України, за опитуванням, планують повернутися лише 10-20%. Така ситуація призводить до нестачі кваліфікованих працівників, спаду наукової діяльності та занепаду наукових відкриттів. Такі процеси також є причиною зниження інвестиційної привабливості країни та конкурентоздатності українських товарів на міжнародному ринку.

2. Виїзд людей для роботи над працемісткими товарами, а не в наукоємну чи капіталомістку, призводить до зниження статусу українських працівників для іноземців і загалом до своєрідної деградації населення, коли робота в науковій сфері в Україні вважається, наприклад, менш престижною, аніж робота покоївки за кордоном. За даними МОМ, найбільший інтерес до трудових мігрантів з України виявляють такі країни, як Польща, Німеччина та Чехія. В основному українці в цих країнах зайняті на таких роботах: пакувальники, різноробочі, кравці, водії, будівельники, сантехніки, електрики, промислові робітники, покоївки та доглядальниці.

3. Прибуття в країну іноземців означає змішання різних культур в межах однієї країни, що неминує призводить до зниження використання мови та розмивання культурних традицій.

Таким чином, існує широкий спектр впливу міграції на Україну, який коливається від позитивного до негативного, і який спровокований різними аспектами міграційних процесів. Однак неможливо зрозуміти наслідки та ефекти поза мотивами, які спонукають українців до міграції. Основними з них сьогодні є, звичайно, воєнні дії в середині нашої країни, а також економічна та політична ситуація. Однак існують й інші мотиви.

Збільшення міжнародної міграції з України негативно впливає як на економіку країни в цілому, так і на соціальний захист українців (пенсійне забезпечення). Хоча грошові перекази економічних мігрантів в Україну наразі є значними та мають позитивний вплив на українську економіку, якщо нинішні тенденції збережуться, їх обсяги зменшаться, а українська економіка переживе значну кризу через брак робочої сили та неможливість залучення економічних мігрантів з інших країн.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

На нашу думку, Україні варто скористатися європейським досвідом у регулюванні міграційних процесів. Розвинені країни активізують зусилля для створення ефективної, гуманної та безпечної європейської міграційної політики.

Зауважимо, що Європейська Рада відіграє важливу роль у цих зусиллях, встановлюючи стратегічні пріоритети. На основі цих пріоритетів Рада ЄС визначає напрямки дій і дає мандат на переговори з третіми країнами. Вона також приймає відповідне законодавство та визначає конкретні програми. За останні роки Рада ЄС та Європейська рада прийняли низку ефективних заходів для вирішення проблеми міграції. Глави держав Ради ЄС також запустили механізми комплексного реагування на політичну кризу. Вони містять конкретні методи координації політичних заходів у відповідь на кризи шляхом об'єднання зусиль ключових учасників.

Починаючи з 2015 року, коли міграційна криза досягла свого апогею, ЄС прийняв низку заходів для покращення контролю зовнішніх кордонів та міграційних потоків. В результаті цих заходів кількість нелегальних в'їздів до ЄС зменшилася більш ніж на 90%. В останні роки найпопулярнішим став маршрут через центральне Середземномор'я. Таким чином, більшість мігрантів з Африки на південь від Сахари та Північної Африки потрапляють до Європи через Лівію. Це сприяло розвитку мереж контрабандного провозу та торгівлі людьми в Лівії. Європейський Союз вжив конкретних заходів щодо вирішення міграційної ситуації в Лівії та боротьби з першопричинами міграції в Африці [21, с. 8].

Усі країни з перехідною економікою дотримувалися тих самих трьох ключових стратегій, рекомендованих Вашингтонським консорціумом

(приватизація, лібералізація цін і торгівлі та макроекономічна стабілізація), але темпи, масштаби та методи їх реалізації суттєво відрізнялися. Наприклад, Польща дуже швидко здійснила майже повну лібералізацію цін у поєднанні з девальвацією валюти та запровадила жорсткі заходи макроекономічного регулювання (які лише з 1991 року були застосовані до гірничодобувної та чорної металургії). Такий курс допоміг Польщі швидко подолати кризу фази трансформації та досягти високих темпів економічного зростання, але водночас поглибив структурні проблеми та економічні диспропорції. Ці проблеми вдалося вирішити за допомогою обмежувальної монетарної політики та прискорення структурних змін після 1998 р. Водночас Польща провела чотири великі реформи (пенсійної системи та територіального управління, системи охорони здоров'я та освіти). Одночасна дія всіх цих факторів у поєднанні з негативними зовнішніми шоками призвела до значного уповільнення економічного зростання та ескалації безробіття.

Чеська Республіка обрала шлях майже повної лібералізації цін і зовнішньої торгівлі, а також різкої девальвації своєї валюти, покладаючись при цьому на ваучерну приватизацію і структурну реструктуризацію підприємств, міцно пов'язаних з вітчизняними державними банками. Ця політика, яка спочатку успішно стимулювала здійснення структурних змін в економіці за відносно низькі соціальні витрати, поступово призвела до збільшення макроекономічних диспропорцій, величезної заборгованості та майже повного колапсу банківського сектора. Прийняття пакету заходів жорсткої економії в 1997 році призвело до економічного спаду, ескалації звільнень і зростання відкритого безробіття. Пожвавлення відбулося лише у 2000 році.

Наведені приклади країн Центральної Європи, які вважаються найбільш просунутими на шляху економічної трансформації, ілюструють важливу роль, яку відіграє економічна політика як чинник впливу на структуру та активність попиту на робочу силу, а відтак й на рівень зайнятості та безробіття. Оскільки кожна країна дотримувалася власного

підходу, внутрішнього політичного клімату та умов, тут досить важко зробити будь-які узагальнення. Прихильність урядів до курсу економічних реформ і здорових економічних стратегій мала великий вплив на подальші зміни в економіці та ринку праці в деяких країнах.

Одним із основних шляхів реалізації завдань на державному рівні в ЄС є вдосконалення механізму соціального партнерства між органами місцевого самоврядування у сфері зайнятості населення, організаціями роботодавців як одного з головних факторів і засобів забезпечення та підтримки соціальної стабільності, економічного розвитку, підвищення рівня зайнятості та в цілому рівня життя працездатного населення. Окрім того, важливою умовою покращення ситуації на ринку праці є посилення ступеня відповідальності роботодавців за використання найманої праці шляхом забезпечення дотримання законодавства про працю в частині збереження якості найманої робочої сили та легалізації трудових відносин.

Велика увага приділяється людям, які втратили роботу. Федеральна програма надає гранти на перекваліфікацію та допомогу людям, які втратили роботу.

При цьому передбачається, що безробіття в країні може існувати на природному рівні – 6-7% від загальної кількості працездатного населення. Однак отримати допомогу по безробіттю можуть не всі: звільнений американець повинен мати певний стаж роботи і заробляти певну суму грошей (і це теж залежить від законодавства штату). У будь-якому випадку, в більшості штатів безробітний не може отримувати більше половини своєї останньої максимальної зарплати (на випадок, якщо зарплата неймовірно висока, кожен штат встановлює максимальну допомогу) [10, с. 72].

Механізм отримання страховки на випадок безробіття передбачає, що заявник активно шукає роботу, а також працює на одному місці до скорочення не менше півроку. Водночас відбувається процес поступового скорочення допомоги по безробіттю та переорієнтація програм державної допомоги на створення нових робочих місць для людей, які вже втратили

право на допомогу по безробіттю. Людина, яка залишилася без роботи, повинна постійно доводити чиновникам, що вона активно шукає роботу. В іншому випадку вона буде позбавлена можливості отримувати допомогу по безробіттю.

Уряд приймає спеціальні програми підтримки осіб, звільнених у зв'язку з перенесенням виробництва (або його окремих процесів) за кордон. Ці програми, якими керує Міністерство праці, включають ряд заходів, включаючи фінансову допомогу, сприяння працевлаштуванню для людей, які втратили роботу внаслідок міжнародної конкуренції. Щоб уникнути безробіття, американський уряд сприяє створенню малих і середніх підприємств. Шляхами посилення ринкової конкурентоздатності малих підприємств є: пільгова кредитна політика; зменшення кількості регулярних перевірок; ліквідація трудомістких форм звітності тощо.

Незважаючи на те, що ЄС має цілком розвинену систему прав у сфері праці – відносини на ринку праці та захисту громадян від безробіття регулюються правовими нормами, визначаються правила, види, механізми соціально-трудова відносин, законодавство створених регулюючих правовідносин у сфері загальнообов'язкового державного соціального забезпечення, в сучасних умовах міграційної кризи не дотримуються конституційні гарантії трудових прав громадян. Це вплинуло на їхні доходи від праці, поширилося злидні серед працюючих, спричинило зростання безробіття та руйнування трудового потенціалу, втрату конкурентоздатності економіки [4, с. 354].

Таким чином, на сучасному етапі механізм регулювання зайнятості має поєднувати принаймні дві форми організації економічних відносин:

- через пряме втручання держави (державні програми зайнятості, державне замовлення на навчання, прямі інвестиції в зайнятість, пільгові податки та кредити);

- ринкові механізми, що безпосередньо впливають на структурні пропозиції виробництва та розподіл робочої сили. Дії держави в цьому

випадку мають бути направлені на забезпечення відповідності попиту та пропозиції праці, що необхідно для досягнення збалансованості ринку праці, продуктивної зайнятості та зниження рівня безробіття.

Таким чином, в Україні напрями та діяльність механізмів інфраструктури ринку праці необхідно коригувати залежно від рівня та умов розвитку ринку праці.

Створення умов для розвитку інфраструктури ринку праці має зосереджуватися на трьох основних цілях:

- забезпечення максимально повної відповідності структури попиту та пропозиції праці;
- забезпечення рівних можливостей у доступі до роботи громадян, які претендують на неї;
- забезпечення реалізації державних гарантій у сфері соціального захисту населення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, визначивши теоретичні засади впливу міграції на економіку та соціальну сферу України можемо зробити наступні висновки:

1. Розглянувши сутність та значення міжнародної трудової міграції ми з'ясували, що міграції є складним і багатогранним явищем, викликаним різними причинами. Під міграцією дослідники розуміють переселення населення, викликане не тільки економічними причинами, а й політичною ситуацією в країні, екологічними катастрофами та збройними конфліктами.

В сучасному світі, внаслідок глобалізації, міграційні процеси стали більш інтенсивними та складними. Тому, вивчення міграції потребує багатоаспектного підходу та використання різноманітних дисциплін, таких як соціологія, демографія, юриспруденція, психологія, культурологія та інші.

Міжнародну трудову міграцію можна трактувати як процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу для працевлаштування на більш вигідних умовах.

2. Вивчивши види міжнародної трудової міграції можемо сказати, що науковці визначають різні види міграції, зосереджуючись переважно на причинах, які приводять людей до переїзду в іншу країну. Трудова міграція може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку країни, тому неможливо стверджувати однозначно, що вона є лише поганим явищем. Щоб зрозуміти вплив трудової міграції на економіку, потрібно проаналізувати її характеристики та наслідки для країни, зокрема з точки зору використання робочої сили.

3. Дослідивши методичні засади аналізу трудової міграції ми дійшли висновків, що до загальних абсолютних показників обсягу міграції належить:

- валова міграція;
- сальдо міграції;
- коефіцієнти прибуття і вибуття;
- коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту;

- коефіцієнт міграційного приросту чисельності населення, результативність міграції;
- коефіцієнт ефективності міграції.

Завдяки цим показникам ми зможемо визначити стан міграційної політики.

4. Вивчивши причини трудової міграції можемо виділити такі чинники:

- високий рівень безробіття,
- прагнення до самореалізації та кар'єрного росту,
- військовий конфлікт на сході України.

Окрім того, багато українців вважають, що їй країні бракує можливостей для процвітаючого майбутнього, що змушує їх шукати роботу в інших країнах, де пропонуються кращі умови праці та оплата. Ці фактори призвели до збільшення трудової міграції з України до інших країн.

5. Оцінивши масштаби трудової міграції ми дійшли висновку, що у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України та воєнними діями, масштаби трудової міграції колосально збільшилися і досягли піку за період незалежності України з 1991 р.

З одного боку, трудова міграція має значний вплив на українську економіку, включаючи збільшення валютних надходжень та зменшення безробіття. Однак, також є ризики, такі як відтік робочої сили та збільшення еміграції молодих та кваліфікованих працівників, що може негативно впливати на довгострокове економічне зростання країни. Отже, трудова міграція в Україні є значною і має великий вплив на демографічну ситуацію в країні.

6. Дослідивши соціально-економічні наслідки міграційних процесів ми вияснили, що міграційні процеси мають як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки для України. З одного боку, грошові перекази трудових мігрантів позитивно впливають на економіку країни. З іншого боку, зростання міграції може призвести до відсутності необхідної робочої сили та відсутності важелів для залучення трудових мігрантів з інших країн, що може

призвести до кризи в економіці. Окрім того, міграція може мати негативний вплив на соціальний захист українців, такий як пенсійне забезпечення.

7. Основними шляхами вдосконалення міграційної політики в Україні, на нашу думку, можуть бути наступні:

- розробка і впровадження національної стратегії міграційної політики, яка б враховувала інтереси всіх сторін, включаючи мігрантів, роботодавців та державу;

- забезпечення ефективного контролю за міграційними процесами та прийняття необхідних заходів для запобігання нелегальній міграції;

- розвиток інфраструктури для інтеграції мігрантів в українське суспільство, включаючи надання доступу до освіти, медичних послуг та житла;

- створення сприятливих умов для роботи мігрантів та забезпечення їх захисту на робочому місці, зокрема, шляхом розробки законодавства, що регулює умови працевлаштування мігрантів та забезпечення їх соціальної захищеності;

- розвиток міжнародного співробітництва в галузі міграції, включаючи участь у міжнародних проектах та програмах, що сприяють обміну досвідом та підвищенню кваліфікації фахівців у галузі міграції.

Ми вважаємо, що вдосконалення міграційної політики в Україні може допомогти вирішити багато проблем, пов'язаних з міграцією, забезпечити безпеку держави та населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богомолова К. С., Смігунова О. В., Колпаченко Н. М. Наслідки трудової міграції на соціально-економічний розвиток суспільства держави в умовах глобалізації. *Економічний простір*. 2020. № 154. С. 169–173. DOI:10.32782/2224-6282/154-32
2. Бортник Н., Єсімов С., Мороз Н. Міграційні процеси: поняття, сутність, нинішній стан. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 884. С. 64–71.
3. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валецький та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с.
4. Гончарова С.Ю., Сотнікова Ю.В. Вимушена трудова міграція: сучасні виклики для держави та шляхи їх подолання. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. №5. С. 351–355.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.04.2023).
6. Закон України «Про імміграцію» №2491-III. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14> (дата звернення: 31.03.2023).
7. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 535–540.
8. Кислицина О. В. Сутність міжнародної економічної міграції та її особливості в умовах глобалізації. *Економічний часопис-XXI. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2010. № 11–12. С. 33–36
9. Кравченко І., Жук Р. Нова міграційна хвиля з України до країн ЄС: масштаб, чинники, наслідки. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 6 (47), С. 458–468. DOI:10.55643/fcaptr.6.47.2022.3931. (дата звернення: 12.04.2023).

10.Курій Л.О. Регулювання міграційного перерозподілу людського потенціалу на міжнародному та національному рівнях. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 3,Т. 2. С. 70–74.

11.Лагуніна О. Особливості міжнародної міграції в Україні та світі. *Економічна думка*. 2016. № 4. С. 7–11.

12.Малиха М.І. Теоретичне осмислення сутності поняття «міграція» в політичній науці. *Науковий журнал «Політикус»*. 2016. № 2. С. 16–19.

13.Надточій А.О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України. *Теорія та практика державного управління*. 2019. № 1. С. 106–113.

14.Пікулик О. Причини, особливості та наслідки трудової міграції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. №21. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/24> (дата звернення: 12.04.2023).

15.Потапенко В., Головка А., Валевський О. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2023. 33 с. DOI: 10.53679/NISS-analytrep.2023.01. (дата звернення: 14.04.2023).

16.Срібна Є.В., Ступницький В.В., Ступницька Н.І. Контекст сучасних тенденцій міжнародних міграційних процесів. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. №3 (91). 2020. С. 152.

17.Танчин І.З. Соціологія: Навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ, 2008. 351 с.

18.Токар В. М., Гбур З. В. Аналіз показників міграції населення: внутрішня та зовнішня. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. №7. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11>

19.Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malynovska-d28e1.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).

20.Українці на експорт: сьогодні і завтра трудової міграції. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/413402/ukrayintsi-na-eksport-sogodni-i-zavtra-trudovoyi-migratsiyi> (дата звернення: 11.04.2023).

21.Харитоненко Г.І., Дмитренко В.М. Європейська міграційна криза: статистика, цифри та факти. *Економічний форум*. 2022. № 2. С. 7–9.

22.Чистоклетов Л.Г., Хитра О.Л. Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2019. № 21. С. 183–188.

23.Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи. Перспективи. 2001. № 3 (15). С. 45–50.

24.Шульга Н.А. Великое переселение: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. Киев: Ин-т социологии НАН Украины, 2002. 700 с.

25.Ясь О. Еміграція. Енциклопедія Сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=17837 (дата звернення: 27.03.2023).

26.Collinson S. Europe and International Migration.London; New York: Pinter Publishers, 1994. 210 p.

27.International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/key-migration-terms> (дата звернення: 01.04.2023).

28.Ravenstein E.G. The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*. 1885. Vol. 48. № 2. PP. 167–235.

Класифікація міграції

№ п/п	Класифікаційна змінна	Види міграції
1.	Залежно від просторового горизонту руху	Зовнішня міграція – це коли населення виїжджає за межі країни
		Внутрішньоконтинентальна міграція – це переміщення населення між країнами в межах певного континенту чи регіону
		Міжконтинентальна міграція – це переміщення населення між країнами та різними континентами
2.	Залежно від тривалості перебування населення	Постійна міграція – це виїзд або в'їзд населення в іншу країну на постійне проживання
		Тимчасова міграція – це робота за межами країни з метою повернення населення на батьківщину або в іншу країну
		Сезонна міграція спричинена роботою, яка відбувається впродовж певного сезону та передбачає повернення населення
		Човникова міграція – це постійна робота в одній країні чи регіоні під час проживання в іншій країні
3.	Відповідно до правових принципів	Організована міграція, тобто переміщення населення відповідно до національного законодавства (наприклад, за візовим режимом)
		Нелегальна міграція – несанкціоноване переміщення населення до кордонів країни з порушенням законодавства
4.	Залежно від рівня якості	Міграція низькокваліфікованої робочої сили
		Міграція висококваліфікованої робочої сили
		Міграція вчених
5.	За напрямками руху населення	Еміграція – виїзд працездатного населення країни за кордон
		Імміграція – в'їзд працездатного населення в країну з-за кордону
		Реєміграція – повернення емігрантів на батьківщину

Джерело: складено на основі даних [Ровенчак].